

İçtihadın dinimizdeki yeri nedir?

İçtihadın meşruiyeti Kur'an'ın şu âyeti ile sabittir.

"Onlara emniyet ve korkudan bir haber geldiği zaman onu ifşa ederlerdi. Eğer onu Peygambere veya aralarından re'y sahibi olanlara arz etselerdi elbette ki, o re'y sahiplen (hal ve maslahata göre) içtihat ve istihraç ederlerdi." (Nisa, 4/83)

Medine'ye hicret eden Müslümanlar, kısmen emniyete kavuşmakla beraber, bütünüyle rahat değillerdi. Her an Mekkelilerin saldırısına uğrama ihtimalleri vardı. Halk arasında zaman zaman "*geldiler, geliyorlar*" şeklinde dedikodular yayılmaktaydı. Üstteki âyet, böyle durumlarda yapılması gerekeni ders vermektedir.

Hamdi Yazır, bu âyetten şu hükümleri çıkarır:

- 1. Olayların hükümleri içinde, doğrudan ayet ile malum olmayıp, içtihat ile bilinecek olanlar da vardır.*
- 2. İstinbat (Bir konuyu derin bir araştırma ile ortaya çıkarmak) da bir delildir.*
- 3. İstinbata ehil olmayan halkın, olayların hükmünde ilim ehline müracaatı ve taklidi dinen zorunludur.*
- 4. Resulullah da istinbat ile sorumludur.*

Ebu Zehra'nın da buyurduğu gibi, "**Olaylar sonsuzca meydana gelir. Mevcut ayetler ise sınırlıdır. O hâlde mevcut ayetlerin ışığı altında hakkında ayet bulunmayan hususlara dair hükümler çıkarmak bir zorunluluktur.**"

İşte bu âyet-i kerime kıyas ve içtihadın şer'î delillerden olduğunun en büyük delilidir. Zira yeni bir olayı dinen yetkili olan alimlere havale etmek, onların içtihat etmelerini ve kıyasta bulunmalarını istemek demektir. Çünkü, hakkında açık hüküm olan hâdiselerde içtihada zâten gerek yoktur.

Fahreddin-i Razî bu âyet-i kerimenin üç şeye delalet ettiğini beyan ifade eder:

Birincisi; hakkında açıkça ayet olmayıp da içtihat ile bilinenlerdir.

İkincisi; içtihat ve istinbatın şer'î delil olmasıdır.

Üçüncüsü; sıradan halk tabakasının, esasa ait olmayan amellerde alimleri taklit etmelerinin zorunlu olmasıdır. Çünkü, Cenâb-ı Hak, bu âyetiyle yeni hâdiselerin hükümlerini bilmeyenlerin, bu hükümleri şer'î delillerden çıkarmaya yetkili olan kimselere müracaat etmeleri gerektiğini beyan buyurmuştur.

Cenab-ı Hak şu âyet-i kerîme ile de ehil olanların içtihat yapmalarını emir buyurmaktadır:

"Ey ilim sahipleri, (âyetlerimizi) tabir edin." (Haşr, 59/2)

Şu halde Kur'an-ı Kerim'de kesin hükümler yanında açık olarak ifade edilmeyen fer'î hükümler, yani teferruattan sayılacak ikinci derecede hükümler de mevcuttur. Bu gibi hükümlerde zan ile amel etmeyi Cenâb-ı Hak caiz kılmıştır. İnsanların bu hükümleri Kur'an'dan çıkarabilmesi etmesi mümkün değildir. Onlara düşen görev âlimlere tâbi olmalarıdır. Böyle bir taklit, avam için zorunludur.

Evvela, içtihat yapmak büyük bir ilim ve özel yetenek işidir, herkesin kârı değildir. Çünkü şer'î hükümler binlerce hatta on binlercedir. Bunların delilleri ise sınırsızdır. Bütün bu hükümleri o sayısız delillerden çıkarmak herkes için mümkün olmaz.

Diğer taraftan, bütün Müslümanların içtihat yapacak derecede alim oldukları farz edilse bile, bunların içtihat için çalışmaları hâlinde dünyevî hiçbir meslek icra edilemez olur. Bu iki mühim sebepten dolayı avam, müçtehitleri taklit etmekle mükelleftir.

Cenâb-ı Hak içtihadı ehil olanları içtihat ile emreylediği gibi, diğer Müminleri de bunlara tâbi olmaya şu âyet ile emir buyurmuştur:

"Eğer bilmiyorsanız, zikir (ilim) ehline sorun." (Nahl, 16/43)

Bir Müslümanın Allah Teâla'nın rızasına uygun ibadet yapabilmesi ancak müçtehitlere uyması ile mümkündür.

Şeyh Abdullah Diraz, taklidin vacip ve zaruri olduğunu şöyle ifade etmektedir:

"Kendisinde içtihat yapma ehliyet ve yetkisi olmayan kimse, karşısına fer'i bir mesele çıktığı zaman, ya esas olarak hiçbir şey yapmayacak ve kulluk görevini aksatacaktır. Bu ise icmâya aykırı bir davranış olur. Ya da bir şeyler yaparak, kulluk görevini yerine getirmeye çalışacaktır. Bu da ya ortaya çıkan yeni meseleyle ilgili hükmü tespit eden delili bulup, ona bakarak hareket etmek ya da bir müçtehidî taklit etmek suretiyle olur. Birincisi (karşılaşılan her yeni meselenin delilini bulup bu delilden hüküm çıkarmak) herkes için katiyen mümkün değildir."

"Çünkü bu yol, hem yeni durumlarla karşılaşan kimse, hem de bütün insanlar hakkında, hâdiselerin delililerini arayıp bulma zorunluluğunu doğuracağından, insanların geçim çabalarını engelleyecek, her türlü san'at ve tekniği durduracak, ziraat ve benzeri bütün faaliyetleri tatil suretiyle dünyanın harap olmasına yol açacaktır. İşte bu sebeple taklidin birden kaldırılması son derece tehlikelidir. Görülüyor ki, geriye taklitten başka hiçbir çıkar yol kalmamıştır. Böyle bir durumda tek yol bir nüçtehitte tabi olmaktan ibarettir."

Bu hususu Şatibi şöyle ifade etmiştir:

"Bir müçtehide göre şer'i delil ne ise, cahil bir insana göre de bir müçtehidin verdiği fetva odur."

İşte müçtehitler, Kur'an-ı Kerim'de üstü kapalı ya da işareten mevcut olan ikinci derece hükümleri çıkararak, insanlık aleminin istifadesine sunmuşlardır. Nitekim kâinat kitabında bulunan gizli ve perdeli hakikatler da ilgili fen alimlerince keşfedilmişlerdir. Bu zâtlar da kâinat kitabının müfessirleri ve müçtehitleri hükmündedirler.

Bir fende söz sahibi olmayan kimselerin, o fennin ilim adamlarına tâbi olmaları ve onların ortaya koyduğu eserlerden faydalanmaları aklın gereği olduğu gibi, avamın da Kur'an-ı Kerim'den çıkarılan hükümlerde müçtehitleri taklit etmeleri zorunludur. Akli başında bir insan "**Ben ancak kendi yaptığım uçağa binerim, yahut kendi yaptığım bilgisayarı kullanırım.**" diyemeyeceği gibi, "**Ben müçtehitleri taklit yerine Kur'an ve hadisten kendim hüküm çıkarırım.**" da diyemez.